

Uporabno jezikoslovje – medstrokovno stičišče in križišče humanističnih, družboslovnih, naravoslovnih ... ved

Albina Nečak Lük

o.

Sedanosti ni brez preteklosti, pravzaprav je vsaka sedanost hkrati že preteklost, ki nosi zametke prihodnosti. L. 2019 je za slovenski narod leto praznovanja, leto oziranja v preteklost, ki mu je trasirala pot v sedanost in prihodnost. Mineva namreč 100 let, odkar se je v času po I. svetovni vojni pospešeno odvijalo ustanavljanje za narod pomembnih ustanov, ki vlečejo zametke iz intenzivne etnične in jezikovne diferenciacije v poprejšnji skupni večnarodnostni državi, Avstro-Ogrski, v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja. S praznovanjem vznika teh ustanov, med njimi Univerze v Ljubljani in njene Filozofske fakultete, pa praznujemo tudi ustoličenje slovenskega jezika kot sredstva javnega sporazumevanja in uradovnega jezika na celotnem slovenskem območju takratne Jugoslavije in posledično današnje Slovenije. Ta izjava me vodi k predmetu mojega prispevka: pomeni namreč, da praznujemo dosežke uporabe jezikoslovja v praktične namene. Z ustanovitvijo institucij, v katerih je bila izključna raba slovenščine kot delovnega jezika samoumevna, so se namreč udeležili dosežki večstoletnega prizadevanja za vzpostavitev in uveljavljanje slovenske knjižne norme in stremljenja številnih generacij slovenskih

izobražencev k njeni sistematični uveljavitvi v praksi. Praksi, ki jo kot rezultat jezikovnega načrtovanja in jezikovne politike vse od prve slovenske knjige danes raziskovalci raziskujemo v okviru širokega raziskovalnega področja uporabnega jezikoslovja (UJ).

V nadaljevanju bom UJ najprej na hitro predstavila, nato pa se bom na kratko ozrla na razvoj raziskovanja in pedagoške dejavnosti na tem področju predvsem na FF UL, ki danes praznuje in je zato v središču pozornosti. Pogled na uporabnojezikoslovno delovanje, ki se je do danes razvilo tudi na drugih slovenskih univerzah, ob tej priliki puščam ob strani.

I.

Začetke vzpostavljanja več- in meddisciplinarnega področja UJ umeščamo v dobrih 40 let kasnejši čas po nastanku FF UL, nekako v sredino šestdesetih let, ko se je skupina jezikoslovcev iz različnih predelov sveta, med drugim tudi iz Jugoslavije, l. 1964 na kongresu v Nancyju v Franciji odločila za organizirano delovanje v okviru Mednarodne zveze za uporabno jezikoslovje (AILA¹). Lahko rečemo, da so rojstvo novega raziskovalnega področja spremljale številne dileme. Postavljalo se je vprašanje, kam ga umestiti. Ali je UJ usmerjeno disciplinarno ali problemsko? Ali je aplikacija (uporaba) izsledkov s tega raziskovalnega področja neposredna ali posredna? V kakšnem razmerju je do drugih jezikoslovnih disciplin, do teoretičnega oz. splošnega jezikoslovja? V kakšnem razmerju je do drugih ved, ki vstopajo v medstrokovno povezavo z jezikoslovjem? Itd. itd. Ti časi so – na srečo – minili. Čeprav ne moremo trditi, da so odpravljeni prav vsi dvomi, uporabno jezikoslovje s svojo središčno usmerjenostjo k iskanju rešitev za jezikovne probleme danes uspešno igra družbeno odgovorno vlogo.

Medtem se je namreč dodobra zakoreninila miselnost, da je jezikoslovje sicer potencialno večplastna (heterogena, raznolika ...) disciplina, ki se naslanja na različne (marsikdaj tudi konfliktno) teorije, modele in metode; vendar samo ne more ponuditi enostavnih in enovitih rešitev za številne praktične probleme,

1 AILA je akronim za Association Internationale de Linguistique Appliquée/ International Association of Applied Linguistics. AILA povezuje nacionalna in regionalna društva za uporabno jezikoslovje, v katerih se združujejo na področju uporabnega jezikoslovja dejavni raziskovalci, oblikovalci politike in praktiki. O izsledkih raziskav od l. 1964 razpravljajo na kongresih, ki jih na vsaka tri leta organizira druga nacionalna ali regionalna članica (<https://aila.info/19th-aila-world-congress/>), od l. 1984 pa tudi v glasilu AILA Review (<https://aila.info/research/aila-review/>).

ki so povezani z rabo jezika (Carroll, 1959). Teme, kakor so usvajanje jezika, zvrstna razčlenjenost, govorne motnje, jezikovna sprememba, strokovno izrazje, slovaropisje itd., zahtevajo obravnavo z različnih zornih kotov oz. vej jezikoslovja in upoštevanje različnih disciplinarnih pristopov.

Ob porajanju tega med- in večdisciplinarnega področja je bilo v središču pozornosti učenje in poučevanje jezikov, kjer naj bi povezovanje jezikoslovnih izsledkov s psihološkimi in pedagoškimi, pa tudi sociološkimi spoznanji prineslo boljši praktični izplen pri razvijanju osnovnih jezikovnih veščin, receptivnih in produktivnih, oralnih in pisnih. Lahko bi rekli, da je UJ nastajalo ob akutni potrebi človeštva, da po iztekajoči se drugi svetovni moriji vzpostavi nove razmere za kulturo sporazumevanja med narodi. Vendar je od takrat potreba po »uporabi jezikoslovja pri reševanju praktičnih problemov rabe jezika« neznanstvo narasla. Obzorje UJ se je razširilo. Danes so na raziskovalnem seznamu številna z jezikom in njegovo rabo povezana vprašanja, ki daleč presegajo prvotno ozko polje učenja in poučevanja jezikov. V svetu danes tematika učenja in poučevanja jezikov zaseda le enega od segmentov sicer širše pojmovanega raziskovalnega področja.

Konceptualne nastavke za razvoj medstrokovnih pristopov v jezikoslovju² bi lahko iskali v de Saussurovem (1916) razlikovanju med jezikom in govorom (jezik # govor). Vendar de Saussure *parole*, t.j. konkretni rabi jezika, ne namenja posebne pozornosti in vztraja, da je samo *langue*, t.j. sistem jezika, elementov in povezav (pravil, zakonov) lahko pravi predmet znanstvenega raziskovanja.

Pogled, ki se odmikajo od aksioma kategorialnosti (Chambers, 1992, 11) – ta se kaže v poenostavljeni podmeni, da je treba podatke za jezikoslovno analizo urediti, jih očistiti in izločiti vsako variabilnost, ki jo prinaša vsakdanje življenje –, prispevata filozofija jezika (Bahtin) in strukturalizem (Jakobson). Razlikovanje med konkretno jezikovno rabo (*parole*) in sistemom (*langue*) vodi, podobno kot v drugih znanostih ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja (filozofiji, psihologiji), do dihotomije na relaciji posameznik – skupnost. Raziskovanje govora pripelje v ospredje opazovanja posameznega govorca in govorno dejavnost, medtem ko se opazovanje jezika kot sistema usmerja k raziskovanju jezikovne strukture. Labov (1971, 154) je to dvojnost označil kot desaussurovski paradoks: »Jezik kot kolektivno lastnost je mogoče proučevati samo s proučevanjem njegove realizacije na ravni posameznika, saj ne obstaja v drugi obliki, ki bi bila dostopna opazovanju;

2 Podrobneje o medstrokovnem jezikoslovnem raziskovanju v Sloveniji v Nečak Lük (2011).

po drugi strani pa je jezik kot lastnost posameznika mogoče opazovati le kot projekcijo izvlečka iz skupinskega jezika. Družbeni vidik je mogoče analizirati z opazovanjem posameznika, individualni aspekt pa z opazovanjem jezika v njegovem družbenem kontekstu (v razmerju do drugih).«

Z razlikovanjem med jezikovno zmožnostjo in govorno dejavnostjo je generativist Chomsky (1965) pogled na jezik razširil v smeri psiholingvistike. Raziskovanje zakonitosti in okoliščin, ki usmerjajo udejanjanje jezikovne zmožnosti, tega latentnega, abstraktnega jezikovnega znanja, je danes med najbolj intrigantnimi vprašanji nevroloških in kognitivnih znanosti. Chomskyjevega *idealnega govorca* »prizemlji« Dell Hymes (1962), ko udejanjanje jezikovne zmožnosti, torej govorno dejavnost/performanco postavi v sovisnost z okoliščinami, v katerih se govorni dogodek odvija, ter tako oskrbi znameniti mnemotehnični pripomoček za raziskovanje komunikacije, tj. *s p e a k i n g*.

Šele v zgodnjih šestdesetih letih prejšnjega stoletja se torej začnejo uveljavljati stališča o medsebojni sovisnosti med jezikovno rabo in zunanjimi, družbenimi dejavniki. To privede do rahljanja t. i. aksioma kategorialnosti in do vse večje dovzetnosti raziskovalcev za obravnavo variabilnosti in variantnosti v jeziku, ki jo je uradno jezikoslovje do začetkov razvoja sociolingvistike videlo kot neznanstven ali vsaj zunajjezikosloven problem. Še več: pokazalo se je, da se medsebojno delovanje nejezikovnih in jezikovnih dejavnikov odslkava tudi v jezikovni strukturi, da torej do jezikovne spremembe ne pripeljejo le znotrajjezikovni, temveč tudi zunajjezikovni dejavniki. Po drugi strani so raziskave prinesle potrditev, da je tudi udejanjanje jezikovne zmožnosti skozi konkretno govorno dejavnost tesno povezano z družbenimi in psihološkimi okoliščinami. Kontekstualni dejavniki postanejo pomembna spremenljivka pri raziskovanju usvajanja in rabe jezika/jezikov. Iz takšnega zornega kota je delitev jezik – govor, podobno kot delitev jezikovna zmožnost – govorna dejavnost, koristna in uporabna v operacionalne namene raziskovanja, vendar pri tem ne smemo pozabiti dejstva, da gre za dva vidika istega pojava: jezik se v govoru ustvarja, hkrati pa ga govor omogoča (Majer, 1971).

2.

Večdisciplinarno opazovanje jezikov (filozofija, etnologija, antropologija, arheologija, zgodovina) kot orodja človekove mentalne in fizične dejavnosti je prineslo nova

védjenja o jeziku in popestrilo jezikovni zemljevid sveta, hkrati pa je postavilo tudi zametke medstrokovnim jezikoslovnim disciplinam. V raziskovanje praktičnih problemov jezika in sporazumevanja se danes vključujejo številne stroke, ki skupaj z jezikoslovnimi disciplinami oblikujejo nove metodološke prijeme za razkrivanje značilnosti predmeta raziskovanja in povezav med značilnimi sopojavi. To po eni strani omogoča nove smeri razmišljanja o jezikovnih pojavih in usmerja razvijanje novih konceptualnih prijemov, po drugi pa medstrokovno raziskovanje pospešuje razumevanje vloge jezika pri delovanju človeštva in oskrbuje s potrebnim znanjem tiste, ki so odgovorni za z jezikom povezane odločitve oz. odločitve, ki se na jezik nanašajo. Takšne odločitve pa so – kot vemo – potrebne na praktično vseh področjih človekovega življenja in dela: v izobraževanju, medijih, upravi, administraciji, na sodiščih, v zdravstvu in na drugih delovnih področjih.

Na to kaže že kratek in arbitraren seznam z jezikom povezanih raziskovalnih tem in problemov, ki se na ravni posameznika vrstijo od usvajanja/učenja prvega, drugega in tujega jezika, poučevanja, poslušanja, razumevanja, branja, pisanja, upovedovanja, sporočanja do vprašanj možganskih funkcij in kognitivnega procesiranja, mišljenja, itd. Na skupnostni ravni pa zajemajo področja leksikografije, prevajanja/interpretacije, javnega sporazumevanja, ideologije, politike, kulture, izobraževanja, medijev, tehnologij, umetne inteligence, tržišča, avtorstva, če navedem le najvidnejše. Analiza govorne dejavnosti prinaša opazovalcu številne informacije o govorčevem jeziku in njegovi vlogi v družbenem sporazumevanju. Odvisno od naravnosti raziskave – ali stremi k odkrivanju kognitivnih, osebnostnih, osebnih, stilnih, družbenih značilnosti govorca ali družbenokulturnih, socioloških, političnih in ekonomskih dejavnikov, ki delujejo na jezikovno izbiro – se jezikoslovje povezuje z družboslovnimi in naravoslovnimi vedami v medstrokovne discipline. Pri medstrokovni obravnavi jezika in govorne dejavnosti zato nujno prihaja do prekrivanja med posameznimi medstrokovnimi disciplinami. Ker njihovo podrobno navajanje in opisovanje presega namen in možnosti tega prispevka, se omejujem na naštevanje nekaj v UJ prevladujočih klasičnih medstrokovnih pristopov: jezik posameznika, njegovo usvajanje, procesiranje, raba itd. tradicionalno sodijo v domeno proučevanja sociolingvistike, psiholingvistike, nevrolingvistike, forenzičnega jezikoslovja itd., družbeni vidiki jezikovnih pojavov, jezikovna stališča, jezikovno načrtovanje in jezikovna politika itd. raziskovalno zanimajo sociologijo jezika, socialno

psihologijo (jezika), (politično) ekonomijo jezika, računalniško jezikoslovje, itd. Seznam ni in ne more biti dokončen, saj se ustvarjajo vedno nove povezave, predvsem z naravoslovjem, še posebej pa v novejšem času napreduje povezovanje med jezikoslovjem in tehnološkimi vedami.

Po tem kratkem vpogledu v med- in večdisciplinarne širjave UJ, v njegovo umeščeno na stičišče in križišče humanističnega in družboslovnega raziskovanja, naj v nadaljevanju posvetim nekaj besed nastajanju, razvoju tega področja na Slovenskem. Glede na omejitve obsega tega prispevka bom zgolj lapidarno nakazala, kako se je UJ-raziskovanje postopoma uveljavilo na Slovenskem in katere raziskovalne teme so v ospredju zanimanja UJ.

3.

Organizirani razvoj več- in meddisciplinarnega raziskovanja z jezikom povezanih problemov na Slovenskem so spodbudili slovenski člani leta 1973 ustanovljenega Jugoslovanskega društva za UJ, jezikoslovci različnih smeri, po večini sodelavci FF UL.

Kakor drugod je bil tudi v Sloveniji izraz *uporabno jezikoslovje* v začetku omejen na raziskovanje na področju metodologije poučevanja (tujih) jezikov. Zato ni čudno, da je zamisel o ustanovitvi novega foruma strokovnjakov za raziskovanje jezikovnih problemov iz različnih disciplinarnih gledišč v slovenskih jezikoslovnih krogih sprva sprožila nekaj dvomov. Vendar je čedalje širši spekter zahtev po razreševanju z jezikom povezanih družbenih problemov odprl obsežen večdisciplinarni repertoar študij, ki so povezovale jezikoslovno teorijo, metodologijo in raziskovalne izsledke z drugimi družbenimi in humanističnimi vedami. Društvo je kmalu upravičilo svoj obstoj s povezovanjem raziskovalcev in praktikov, ki so jih zanimali raziskovanje in izsledki porajajočih se medstrokovnih povezav, kakor so sociolingvistika, pragmatika, psiholingvistika, antropološka lingvistika, analiza diskurza, računalniško jezikoslovje, dvojezičnost, medkulturno sporazumevanje, usvajanje in učenje jezika itd. Na pobudo društva so potekale številne dejavnosti v podporo raziskovanju, objavljanju in izmenjavi znanja o porajajočem se med- in večdisciplinarnem področju UJ.³ V projekt razvoja UJ so se vključili strokovnjaki z

3 Društvo je organiziralo številna predavanja domačih in tujih strokovnjakov ter sodelovalo pri organizaciji konferenc in kongresov Slavističnega društva Slovenije in Društva slovenskih sociologov. Posamezni člani so sodelovali tudi na konferencah Društva za tuje jezike, Društva slovenskih psihologov

večine jezik(osl)ovnih oddelkov FF – med predsedniki društva se povečini vrstijo imena profesorjev FF UL⁴ – in več raziskovalnih inštitutov.

Od začetkov delovanja DUJS do oblikovanja prvega univerzitetnega programa UJ je poteklo dobro desetletje. Ob koncu osemdesetih let (1988) je UJ postalo univerzitetni predmet na Katedri za UJ, ko se je primerjalnemu pridružilo še splošno jezikoslovje na razširjenem Oddelku za primerjalno in splošno jezikoslovje FF UL. Zgodovino razširitve in s tem umestitve UJ v univerzitetni program je zabeležil prvi predstojnik razširjenega oddelka akad. prof. Janez Orešnik: »Konec osemdesetih let je vzniknila misel, da bi na Oddelek za primerjalno jezikoslovje Filozofske fakultete umestili še študijsko področje splošno jezikoslovje z dodanim uporabnim jezikoslovjem. Nova smer naj bi prevzela mesto stare orientalistike, zamrle že pred 1975 zaradi trajne preselitve predvidenega nosilca na tuje. Za splošno jezikoslovje se je zavzel dekan Filozofske fakultete prof. Dušan Nečak. Ker nista nasprotovala dolgoletni predstojnik oddelka akademik Bojan Čop in tedanja predstojnica prof. Varja Cvetko Orešnik, je splošno jezikoslovje res zaživelo. Tako se je vsaj v nekem pogledu uresničilo, kar sem bil leta 1971 ali 1972 predlagal Raziskovalni skupnosti Slovenije.« (Orešnik, 2019, 198) Zasnova programa je izhajala tudi iz predavanj avtorice pri predmetu Osnove slovenske sociolingvistike na Pedagoški fakulteti v tem času nastajajoče Univerze v Mariboru, kjer smo sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja profesorji FF UL pomagali vzpostavljati univerzitetni študij.⁵

4.

Čeprav začetke uporabnojezikoslovnega raziskovanja *sensu strictu* umeščamo v sredino sedemdesetih let, ko je področje tudi na Slovenskem dobilo institucionalni okvir, so dejavnosti in tudi študije na temo UJ dosti starejšega datuma. Lahko rečemo, da v bistvu celoten proces načrtovanja korpusa in statusa slovenskega jezika usmerjajo uporabnojezikoslovnimi impulzi. V ta repertoar sodi npr. že

ter konferencah in kongresih drugih društev za uporabno jezikoslovje v posameznih republikah nekdanje Jugoslavije in po svetu. Seznam tematskih števil družtvenega glasila *Uporabno jezikoslovje* ter zbornikov prispevkov s konferenc in kongresov v organizaciji DUJS glej v poglavju Literatura.

4 Med njimi najdemo imena pedagoških delavcev z vseh jezikovnih oddelkov FF UL: Meta Grosman, Mitja Skubic, Tjaša Miklič, Breda Pogorelec, Janez Dular, Vladimir Pogačnik, Irena Kovačič, Dušan Gabrovšek, če omenim samo nekaj najbolj dejavnih.

5 1986 se je Pedagoška akademija v Mariboru preimenovala v Pedagoško fakulteto Univerze v Mariboru.

delo za širjenje slovenskega jezika zavzetega jezikoslovca Franca Miklošiča, pobudnika ustanovitve Katedre za slovanske jezike na dunajski Almi Rudolfini (1928). Njegove jezikoslovne študije o slovanskih jezikih iz jezikovnostične perspektive in njegove analize romskih narečij je vsekakor mogoče označiti kot predhodnico UJ-raziskovanja. Skozi etnično diferenciacijo slovanskih narodov v času rastočega narodnega romanticizma v prvi polovici 19. stoletja so Miklošič in njegovi nasledniki v svoje interdisciplinarno naravnane jezikoslovne študije vnesli številne sociolingvistične teme (ideja slovenske enotnosti in položaj slovenskega jezika med drugimi slovanskimi jeziki, etimološka leksikografija, kontrastivne študije v podporo učenju slovenščine kot maternega in tujega jezika, itd.), ki kasneje postanejo »železni« repertoar ne samo slovenskih jezikoslovcev, temveč tudi drugih raziskovalcev s področja humanistike in družboslovja.

Umeščenost na križišču germanskega, romanskega, ugrofinskega in slovanskega sveta in stičišču jezikov je številnim generacijam raziskovalcev na Slovenskem nudila neizčrpen vir za jezikoslovna raziskovanja. To dokazujejo tudi tipične medstrokovno naravnane jezikoslovne študije pred uradno vzpostavitvijo UJ kot raziskovalnega področja, ki združuje različne, med seboj povezane stroke. Tako je, na primer, že kakšnih dvajset let pred Fergusonovo (1959) objavo »uradne« definicije diglosije – družbeno določene razporeditve funkcij jezikov v stiku in/oz. zvrsti – pojav podrobno opredelil Isačenko (1938, 114) z opisom jezikovnega stika vzdolž slovenske meje (na Koroškem): »Nič manj kot štiri jezike je mogoče opazovati v medsebojnem sožitju; vsak ima svojo lastno, strogo zamejeno funkcijo s tako strogimi mejami, da je vsaka izmenjava skoraj izključena. V tem jezikovnem koordinatnem sistemu so sociale razmejitev položene na horizontalno os, etnična raznolikost pa je razporejena na vertikalni osi.«

V okviru jezikovnonačrtovalnih in jezikovnopolitičnih prizadevanj, v katera aktivno vstopajo tudi raziskovalci FF UL, pripada posebno mesto šestdesetim letom, ko se vzpostavljajo razmerja med jeziki takratne Jugoslavije na republiški in zvezni ravni na novi osnovi. Takratni forum za slovenščino v javnosti obilno uporablja jezikoslovne izsledke za praktično reševanje jezikovnopolitičnih problemov na eni strani, na drugi pa pospešuje načrtovanje korpusa slovenščine, predvsem z razvijanjem strokovnih terminologij. Povsem utemeljena se zdi podmena, da se je prav v tem kritičnem obdobju odločalo o nadaljnji usodi slovenščine, o njeni usodi oz. njeni prihodnosti kot polifunkcionalnem standardu

in sredstvu javnega sporazumevanja. Izostren občutek za jezikovna in kulturna razmerja v večnarodnem in večjezikovnem okolju AO-monarhije in kasneje prve in druge Jugoslavije, ki je prežemal razvoj slovenskega ljudstva v narod in kasneje v nacijo, je vplival tudi na usmeritve v jezikoslovnem raziskovanju. Ob jezikovnonačrtovalnih raziskavah in ukrepih, namenjenih oblikovanju, preurejanju in uveljavljanju pravorečne norme oz. usposabljanju slovenskega jezika za rabo v vseh jezikovnih funkcijah, kar je povečalo in krepilo njegovo avtonomnost, so generacije slovenskih jezikoslovcev skupaj s slovensko kulturno elito zasledovale skupni jezikovnopolitični cilj, namreč povečati in utrditi prestiž in status slovenščine na vseh ravneh javnega, posledično pa tudi zasebnega sporazumevanja. Med širjenju slovenščine namenjeno Uj-delovanje lahko uvrstimo l. 1965 vzpostavljeni Seminar slovenskega jezika, literature in kulture in njegovo komisijo za promocijo slovenščine na tujih univerzah, ki sta leta 1990 prerasla v Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri UL.

Na tem mestu je prav tako treba omeniti l. 1953 zasnovano delo Lingvističnega krožka na FF, kjer tudi UJ-tematika vztrajno narašča.

Raziskovalna pozornost slovenskemu jeziku in kulturi v širšem slovenskem etnično-jezikovnem prostoru na obmejnih območjih sosednjih držav, ki so ostala zunaj jurisdikcije slovenskih oblasti, je od nastanka UL in njene FF stalna in prednostna agenda številnih strokovnjakov humanistične in družboslovne usmeritve. Naj na tem mestu omenim samo Koroške kulturne dneve, ki so se rodili na pobudo sodelavcev FF in kjer tudi o UJ-vprašanjih razpravljajo že od l. 1969. V isti nabor sodi tudi snovanje modelov in mentoriranje izobraževanja v s Slovenci poseljenih pokrajinah sosednjih držav, Italije, Avstrije, Madžarske, pa tudi na mešanih območjih v Sloveniji.

Raziskovanje jezikovnostičnega položaja na jezikovno mešanih območjih Slovenije in s Slovenci poseljenih območjih sosednjih držav je stalna agenda na seznamu raziskav od sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja (Pogorelec, 1990). Tako je npr. tema prvega doktorata iz UJ na FF UL prav prepoznavanje vloge govornih domen, priložnosti za rabo jezika/jezikov, tj. proučevanje obrazcev jezikovne rabe, ki sproža procese t. i. širjenja, ohranjanja oziroma opuščanja jezikov v dvo-/večjezičnih okoljih in s tem povezano istovetenje rojenih govorcev določenega jezika z odnosno etnično/jezikovno skupnostjo (Nećak Lük, 1983). Poleg prepoznavanja kazalcev etnolingvistične vitalnosti

sobivajočih skupnosti (Gliha Komac, 2008) na teh območjih že desetletja potekajo raziskovanja iz zornega kota socialne psihologije, tj. opazovanje jezikovnih stališč, njihovega vpliva na jezikovno izbiro ter jezikovnega prilaganja (Novak Lukanovič, 2003). V zadnjem času je opazovanju izpostavljen še ekonomski vidik znanja in rabe jezikov ter proučevanje jezikov kot simbolnega in tržnega kapitala skupnosti.

Posebno mesto pri razvoju UJ na Slovenskem pripada strokovnjakom za tuje jezike. Tujejezična didaktika je namreč področje, na katerem je izvirno zasnovano UJ. – Kot sem omenila zgoraj, zametke UJ tvori prav poučevanje in usvajanje oz. učenje jezikov, ki združuje izsledke jezikoslovne, psihološke, pedagoške in sociološke stroke in ponekod, npr. v Franciji, še vedno šteje kot pravo UJ.

V ta nabor sodi še računalniško jezikoslovje, ki se je že v sedemdesetih letih vzpostavilo kot močno raziskovalno področje v sodelovanju med strokovnjaki s FF, Instituta »Jožef Stefan« ter Fakultete za matematiko in fiziko in je do danes v različnih modifikacijah postalo univerzitetni predmet na več slovenskih univerzah.

5.

Sodelavci FF UL so torej predstavljali izsledke svojih raziskav študentom že pred vzpostavitvijo UJ kot univerzitetnega predmeta. Kakor je razvidno iz objav v Zbornikih društva za UJ in revije *Uporabno jezikoslovje*, je večina prispevkov s tematiko sociolingvistike, pragmatike, psiholingvistike, antropolingvistike, filozofije jezika, analize diskurza, računalniškega jezikoslovja, dvojezičnosti, medkulturnega sporazumevanja, usvajanja in učenja jezika/jezikov izpod peresa nekdanjih in sedanjih sodelavcev FF.

Medstrokovno povezovanje in raziskovanje v okviru UJ se je do danes razvilo, okrepilo in razmahnilo v številne smeri. V skladu z razvojem in zahtevami časa se pojavljajo nova povezovanja jezikoslovja z drugimi vedami, humanističnimi, družboslovnimi pa tudi naravoslovnimi in tehničnimi, itd. Ob tem pa ohranjajo pozornost in zanimanje in še zlasti družbeno relevantnost tradicionalne teme. Med težišči UJ-raziskovanja namreč vse do danes vztrajajo jezikovnopolitična tematika, usvajanje in učenje J1, J2, JT, prevajalstvo, leksikografija, računalniško jezikoslovje, dvo- in večjezičnost, če navedem samo najprodnnejše.

Do danes so se nekatere medstrokovne jezikoslovne povezave s področja UJ vzpostavile kot samostojni univerzitetni programi, npr. prevajalstvo; svoje samostojno mesto na UL pa iščejo tudi druge, npr. računalniško jezikoslovje, jezikovne tehnologije, korpusno jezikoslovje ... Zaokrožen pogled na UJ dobijo študenti na Oddelku za primerjalno in splošno jezikoslovje, kjer deluje katedra za UJ, ki v študijskem programu bodisi v obveznih bodisi izbirnih predmetih ponuja poleg klasičnih UJ-tem, kakor so sociolingvistika, jezikovne politike, dvo- in večjezičnost v družbi in izobraževanju, jezik in identiteta, jezikovno prilagajanje itd., tudi nove, kakor so nevrolingvistika, kognitivno jezikoslovje, ekonomija jezika, jezik kot simbolni in kulturni kapital itd. Vendar pa tudi na večini jezikovnih oddelkov FF UL UJ-tematika pridobiva čedalje več prostora. Na nekaterih drugih jezikovnih oddelkih se študentje seznanjajo z izbranimi vidiki UJ-tematike neposredno pri temu posebej namenjenih predmetih (npr. na slovenistiki), drugod pa jim je ta tematika posredovana glede na strokovne prioritete in usmeritve posameznih učiteljev. Ugotoviti je torej treba, da se doslej ni uresničila zamisel, ki je spremljala ustanovitev Oddelka za primerjalno in splošno jezikoslovje, namreč da bi v sinergiji, ob sodelovanju učiteljev z drugih oddelkov tudi študentje drugih jezikovnih, pa tudi nejezikovnih študijev (npr. psihologije, sociologije, filozofije, zgodovine, etnologije, geografije ...) tukaj nabirali védenje o splošno- in uporabnojezikoslovnih vprašanjih. Glede na izpričano in naraščajoče zanimanje nematičnih študentov za izbirne UJ-predmete, ki jih ponuja oddelčna katedra za uporabno jezikoslovje, morda do takšnega združevanja strokovnih moči v prihodnosti lahko še pride.

Literatura

- Carroll, J.B., An Operational Model for Language Behaviour. *Anthropological Linguistics* Vol. 1, Nr. 1, 1959, str. 37–54.
- Chambers, J.K., *Sociolinguistic Theory. Linguistic Variation and its Social Significance*, Oxford and Cambridge 1992.
- Chomsky, N., *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, MA 1965.
- Hymes, D., The ethnography of speaking, v: *Anthropology and Human Behavior* (ur. Gladwin, T., in Sturtevant, W.C.), Washington, D.C. 1962, str. 13–53.
- Ferguson, C. F., Diglossia, *Word* Vol. 15, Nr. 2, 1959, str. 325–340.

- Gliha Komac, N., *Razvijanje sporazumevalne zmožnosti v slovenskem jeziku v jezikovno mešanem okolju Kanalske doline: doktorska disertacija*, Ljubljana 2008.
- Isačenko, A. V., O večjezičnosti, *Slovenski jezik* let. 1, 1938, str. 113–118.
- Labov, W., The study of language and in its social context, v: *Advances in the Sociology of Language* (ur. Fishman J.), 1971, str. 152–216.
- Majer, B., *Strukturalizem*, Ljubljana 1971.
- Nečak Lük, A., *Družbene razsežnosti dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju Prekmurja: doktorska disertacija*, Ljubljana 1983.
- Nečak Lük, A., Medstrokovni pristopi v slovenskih etničnih študijah, v: *Med-disciplinarnost v slovenistiki* (ur. Kranjc, S.), Ljubljana, 2011, str. 329–335.
- Novak-Lukanovič, S., *Jezikovno prilagajanje na narodnostno mešanih območjih Slovenije: doktorska disertacija*, Ljubljana 2003.
- How can one measure the extent of a person's bilingual proficiency?, v: *Description and Measurement of bilingualism: An international seminar, University of Moncton, June 6–14, 1967* (ur. Kelly, I.), Toronto 1969, str. 80–97.
- Orešnik, J., Moj stik z jeziki in z jezikoslovjem v obdobju po letu 1975, *Jezikoslovni zapiski. Zbornik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša* let. 25, št. 2, 2019, str. 193–202.
- Pogorelec, B., Sociolingvistični problemi slovenske etnične skupnosti v Italiji, v: *Aspetti metodologici e teorici nello studio del plurilinguismo nei territori dell'Alpe-Adria* (ur. Spinozzi Monai, L.), Tricesimo 1990, str. 179–193.
- de Saussure, F., *Course in General Linguistics* (ur. Bally, C., in Sechehayes, A.), New York and Toronto 1966.

Tematske številke revije Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije (DUJS)

- Minority Languages at the Border (ur. Štrukelj, I.), *Uporabno jezikoslovje* 1, 1993.
- Analiza diskurza (ur. Kovačič, I.), *Uporabno jezikoslovje* 2, 1994.
- Učenje tujih jezikov (ur. Grosman, M.), *Uporabno jezikoslovje* 3, 1994.
- Otrok v svetu dveh jezikov (ur. Nečak Lük, A.), *Uporabno jezikoslovje* 4, 1995.
- Usvajanje in učenje jezika (ur. Štrukelj, I.), *Uporabno jezikoslovje* 5, 1998.
- Jezikovne tehnologije (ur. Kačič, Z.), *Uporabno jezikoslovje* 6, 1998.

Prevajanje in tolmačenje (ur. Kovačič, I. in Štrukelj, I.), *Uporabno jezikoslovje* 7-8, 1999.

Slovenski jezik v stiku - sodobne usmeritve večjezičnega in manjšinskega izobraževanja (ur. Novak Lukanovič, S., in Mikolič, V.), *Uporabno jezikoslovje* 9-10, 2011.

Zborniki prispevkov s konferenc in kongresov Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije (DUJS)

Dvojezičnost – individualne in družbene razsežnosti: prispevki konference »Dvojezičnost – individualne in družbene razsežnosti«, Ljubljana, 13.–15. sept. 1984 (ur. Nečak Lük, A., in Štrukelj, I.), Ljubljana 1984.

Minority languages and mass communication (ur. Štrukelj, I.), Ljubljana 1987.

Jezik tako in drugače (ur. Štrukelj, I.), Ljubljana, 1993.

Jezik za danes in jutri. Zbornik referatov na II. kongresu DUJS, Ljubljana, 8.–10. 10. 1998 (ur. Štrukelj, I.), Ljubljana 1998.

Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije (ur. Štrukelj, I.), Ljubljana 2000.

Povzetek

Članek na kratko opiše razčlenjeno podobo uporabnega jezikoslovja, razvejenega raziskovalnega področja, ki vključuje vrsto strok humanistične in družboslovne, pa tudi naravoslovne provenience, ki se z jezikoslovjem povezujejo v medstrokovne discipline. Lapidarno poda pregled razvoja uporabnega jezikoslovja (UJ) na Slovenskem. Oriše njegovo nastajanje v okviru Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije in podčrta, da so bili še pred oblikovanjem univerzitetnega programa UJ v projekt razvoja UJ vključeni strokovnjaki, visokošolski učitelji in raziskovalci z večine jezik(osl)ovnih oddelkov FF UL. V zaključku opozori na UJ-tematike, ki so danes slušateljem na voljo bodisi na Oddelku za primerjalno in splošno jezikoslovje bodisi na drugih, predvsem jezikovnih oddelkih FF UL.

Ključne besede: uporabno jezikoslovje, medstrokovno jezikoslovje, Filozofska fakulteta UL, Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje FF UL, Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije